

Neologizmy ako prejavy kultúry a technológie. Význam „e-slov“

Daniela Tkáčová, Filozofická fakulta PU, tkacova.daniela@gmail.com

Kľúčové slová: e-slovo, neologizmy, internetový jazyk, konotatívny význam, koncept obrazu života, ekonomizácia jazyka

Key words: e-word, neologisms, internet language, connotative meaning, concept of life picture, language economy

Každý jazyk má svoj spôsob *konceptualizácie* skutočnosti. Súhrn vedomostí o okolitom svete, ktorý je zachytený v jazykovej podobe nazývame *jazykovým obrazom sveta* (Kolšovskij). Jazykový obraz sveta v sebe zahŕňa nielen jazykové objekty, ale aj vzťah človeka k nim.

V našej práci sa pokúsime odhaliť dva zaujímavé spôsoby konceptualizácie.

Prvý, ktorý odhaľuje bezprostredný vzťah medzi jazykom a kultúrou. Obidva jazyky slovenský i ruský a obidve kultúry sa menia v priebehu dlhého kultúrno-historického vývoja. Jazyk funguje ako prejav historických zmien odzrkadľujúci kultúru tak, ako sa mení. Algeo. J tvrdí, že spoločnosť sa pozná podľa jazyka, ktorý má a jeho slovná zásoba chronologický odráža časy. Každý aspekt života ľudí je odrazený v slovách, ktorými ľudia rozprávajú o sebe a o svete okolo nich. Ako sa ich svet mení prostredníctvom vynálezov, objavov, revolúcií, evolúcií alebo osobnou transformáciou, tak sa mení aj ich jazyk (Algeo, s. 57-89). Druhý spôsob konceptualizácie odzrkadľuje slovnú zásobu oboch jazykov, ako základný indikátor na vystopovanie tých zmien a na uvedomenie si skutočnosti, že nové slová, *neologizmy*, môžu byť užitočným nástrojom pre pochopenie faktu, ako sa kultúra vyvíja. Algeo J. tvrdí, že cez monitorovanie zmien v slovnej zásobe môžeme poukázať na zmeny v kultúre. My sa vynasnažíme poukázať na zmeny v kultúre oboch národov cez zmenu jazyka masovokomunikačných médií.

Neologizmy majú významnú úlohu pri tvorbe jazykového obrazu sveta. Nie náhodou veľa neologizmov pre svoj špecifický význam (ich obraznosť a expresívnosť) veľmi jasne odráža svet okolo nás. Zobrazenie fragmentov skutočnosti cez neologizáciu nám dáva možnosť čo najúplnejšie predstaviť svojráznosť neologického jazykového obrazu sveta.

Nové slová neustále obohacujú lexikón, aby opísali nové skutočnosti, javy, technológie a poukázali, čo pre nás znamenajú. Naopak, staré slová postupne zanikajú, pretože strácajú na kultúrnom význame a zostávajú v pasívnej slovnej zásobe jazyka. Ak zoberieme do úvahy vplyv digitálnej technológie, ktorá sa v súčasnom svete presadzuje, môžeme považovať vedu a techniku za zaujímavý zdroj tvorby neologizmov v súčasnosti.

V našej práci sa zameriame na tie neologizmy, ktoré sú bezprostredne späté s prácou internetu a počítačov. Cieľom nášho pozorovania budú *e-slová*.

Internet a počítače vytvorili nový špeciálny žargón – *internetový jazyk*, blízky okruhu ľudí, ktorí komunikujú *jazykom internetu*. *E-prefix* je produktívny vo vytváraní nových pojmov ako sú *e-mail*, *e-kniha*, *e-prekladač*, *e-slovník*, *e-zdroje*, *e-bibliografia*, *e-knižnica*, *e-prekladový slovník*, *e-vzdelávanie*, *e-bankovníctvo*, *e-komercia*, *e-list* a mnohé iné. *E-prefix* môžeme pridať takmer ku každému slovu, čím vytvárame referenciu na online počítačový svet. Jedinečnosť predpony *e-* je v tom, že je to len jedno písmeno. Vníname ho ako skrátený tvar slova *elektronický*. Skúsme si položiť niekoľko otázok. Ako sa pripojením predpony *e-* k slovu mení jeho význam? Aká je hodnota týchto slov, čo signalizujú o našej spoločnosti

a našom postoji k vede a technike? Čo dokáže jazyk zachytiť a odhaliť o našej kultúre? Pokúsili sme sa odpovedať na tieto otázky a dospeli sme k zaujímavým výsledkom.

E-prefix má viac ako jeden význam. Všeobecne zachytáva všetko, čo je späté s online, počítačmi, internetom, elektronickým svetom vôbec. Má však aj psychologický význam. Výsledky poodhaľujú, že náš vzťah k *e-slovám* je trendový. Spočiatku veľmi pozitívny, časom postupne negatívny. V období rastu *tech-sektoru* je na výslni, v období jeho úpadku v zabudnutí. *E-slová* sa používajú buď s entuziazmom, ako výsledok práce dobrej ekonomiky vrcholiacej v takzvanom období boomu alebo, naopak, s empatiou, v období technologickej stagnácie. *E-prefix* odzrkadľuje nadšenie vyspelých *tech-spoločností*, ale aj ich empatiu. Táto demonštrácia použitia *e-slov* poukazuje na to, ako jazyk a neologizmy môžu spolupôsobiť pri odzrkadľovaní spoločenských a kultúrnych zmien a odrážať náš postoj k vede a technike.

Cez *e-slová* pomenovávame nové javy a veci, ktoré sa neustále objavujú vo svete, v ktorom žijeme. Štúdium takýchto neologizmov je hodnotným nástrojom na odкрývanie zmien v oblasti kultúry a techniky. Cieľom našej práce je lepšie porozumieť novým *technologickým neologizmom*, obzvlášť tým, ktoré začínajú na *e-prefix*.

Podľa Schaffer D. jazykový obraz sveta vytvorený prostredníctvom *e-slov* obsahuje:

1. *legitímne slová*
2. *svojvoľne vytvorené e-slová* (Schaffer, s. 22-26).

Skupina *legitímnych slov* nie je početná, čo je podmienené zvláštnosťami národného obrazu sveta oboch jazykov. *Legitímne slová* sa stali pravidelnými online, internetovými alebo počítačovými verziami. Sú to aktívne (viac alebo menej) používané *trendové slová*. K nim patria často používané slová *e-mail* (angl. *elektronická pošta*), *e-karta*, *e-žiacka kniha*, *e-noviny*, *e-magazine* (angl. *elektronický časopis*), *e-business* (angl. *elektronický obchod*), *e-book* (angl. *elektronická kniha*), *e-signature* (angl. *elektronický podpis*), *e-contact* (angl. *elektronický kontakt*), *e-learning* (angl. *elektronické učenie*), *e-communication* (angl. *elektronická komunikácia*) a iné, ktoré sa už používajú menej napr. *e-crime* (angl. *elektronický priestupok*), *e-bomb*, *e-trend*. Hovoriac o súčasnom stave *e-slov* je potrebné zdôrazniť ich prechod zo špecifickej skupiny do všeobecne používanej lexiky. Takýto jav je spôsobený rýchlym rozvíjaním spomínanej oblasti vedy a techniky, kedy sa začína aktívny odraz jej výdobytkov v prostriedkoch masovej komunikácie. Vtedy prechádzajú konkrétne termíny zo špeciálneho do všeobecného používania. Strácajú však svoju konkrétnu presnosť termínu a rozširujú sféru svojho pôsobenia.

Svojvoľne vytvorené e-slová obsahujú humorný alebo triezvy psychologický prvok, ktorý je vyjadrením frustrácie z technológie a internetu alebo je referenciou na iné kultúrne faktory. Slová patriace do tejto kategórie *e-free* (angl. *bez elektroniky*), *e-nový*, *e-nothing* (angl. *žiadna elektronika*) a ďalšie vznikajú náhodne. Nedajú sa určiť ich hranice. Ak nové slovo súčasne nie je k dispozícii, tak si ho jednoducho vytvoríme. Slová, ktoré vytvárame, opisujú našu skúsenosť a odrážajú naše postoje k svetu, v ktorom žijeme. Jazyk je jav spoločenský. Len človek ho ovláda, len človek ho používa.

Z toho vyplýva, že *svojvoľne vytvorené e-slová* sa zjavujú, aby pomenovali a boli použité vo veľmi špecifických situáciách a nie sú súčasťou všeobecnej slovnej zásoby.

Naopak, *legitímne slová* patria do slovnej zásoby jazykového spoločenstva a sú všeobecne známe.

Formovanie *e-slov* sa uskutočňuje prevažne na báze preberania slov z anglického jazyka, pretože internet a počítače používajú anglický jazyk. Prirodzenosť jazyka v súčinnosti s lingvistickými a extralingvistickými faktormi sú ďalšou bázou, ktorá je pri ich tvorení tiež zohľadňovaná. Tvorba *e-slov* sa deje nasledujúcim spôsobom:

1. *zloženými slovami* – v ktorých sa kumulujú stále dve lexikálne jednotky, napr. *e-automobil* = *elektronický automobil*, *e-prekladový slovník* = *elektronický prekladový slovník*

2. *preberaním slov z anglického jazyka – e-book (e-kniha), e-page (e-stránka), e-contact (e-kontakt), e-letter (e-list), e-collection (e-zbierka), e-words (e-slová), e-cheating (elektronický podvod)*

3. *abreviáciou, ktorá sa používa v anglickom jazyku, ale postupne preniká do slovenského a ruského jazyka. Napr. e-PR = electronic public relation (verejné elektronické vzťahy), e-Q&A = electronic Question and Answer (elektronická otázka a odpoveď)*

Obe skupiny *legitímne slová* a *svojoľne vytvorené e-slová* sú vytvorené pomocou jazykovej hry. To poukazuje na to, že jazyk zachytávajúci oblasť vedy, techniky, internetu a počítačov je kreatívny a flexibilný. Jazyková skutočnosť je v nich vyjadrená v skrátenej, kompresnej forme. Denotatívny vzťah týchto slov je motívom pre ich ďalšie rozvíjanie vo vedomí nositeľov jazyka určitej pragmaticky orientovanej rečovej situácii, ktorá vďaka obraznosti ich významu získava *konnotatívny význam*. Takto význam *e-* prefixu predstavuje kompresiu jazykového aktu, ktorý možno vnímať jednoznačne. Jazyková situácia použitá v skrátenej forme v pozorovaní *e-slov*, sa vníma nositeľmi jazyka ako prototypická a získava status stereotypu.

Neologizmy sú nositeľmi motivovaného obrazného významu expresívno-hodnotiaceho typu. Charakter hodnotenia môžeme rozdeliť na dve veľké skupiny, tie, ktoré nesú *pozitívny* konnotatívny význam a tie, ktoré sú nositeľmi *negatívneho* hodnotenia. Ich oba významy sú výsledkom úspechu vedecko-technického pokroku.

E-prefix sa môže spájať s rôznymi slovnými druhmi. Najviac *e-slov* je vytvorených spojením *e-prefixu* s podstatným menom, menej s prídavným menom (*e-free* - angl. *bez elektroniky*), a ostatné slovné druhy sa používajú len so *svojoľne vytvorenými e-slovami*, napr. zámenom (*e-nothing* - angl. *nič elektronické*).

Model, podľa ktorého vytvárame neologizmy - *e-slová*, charakterizujúce jazyk, v kognitívnom pláne odrážajú vedomosti z oblasti internetu, počítačov a sú stále častejšie v centre pozornosti etnosa. Vo svojej typickej forme predstavujú cenné hodnotiace slová, ktorých tvorcom je národ.

Publicisti poznajú množstvo významov, ktoré sa kumulujú v jednej morféme a tá môže byť použitá na vyjadrenie množstva myšlienok, vrátane frustrácie z *e-trendu*. Použitie *e-slov* dokazuje, ako internetový boom zanechal stopy na našom jazyku a núti nás uvedomiť si silu a slovotvorný potenciál jazyka. Študovanie neologizmov z perspektívy kultúry môže prispieť k väčšiemu vnímaniu a porozumeniu nášho nového sveta, ako ho interpretujeme a aké získavame z neho nové významy. Nami zachytené príklady *e-slov* sú z denníkov Pravda, Sme, týždenníka Plus 7 dní a ruských denníkov Kommersant, Moskovskije Novosti a Moskovskaja Pravda.

V článku „Zlyhávajú“ (P7, 13.10.2011) projekt *e-pay karty (elektronickej platobnej karty)*, určený pre odkázaných na dávky v hmotnej núdzi, by mal nastaviť limity, ktoré nezodpovedným rodičom obmedzia rýchle mŕňanie peňazí. *E-pay karta* má fungovať ako bežná elektronická bankomatová karta. V tomto zloženom slove sa kumulujú dve slovenské slová *elektronický, karty* a anglické slovo *pay* s významom *platiť*. Dlhšie slovné spojenie vďaka *e-prefixu* sa skrátilo, čo svedčí o názornej tendencii *ekonomizácie jazyka*.

V článku „E-shop vybral peniaze a zmlkol“ (Sme, 17.12.2011) sa autor kriticky vyjadril na adresu internetového obchodu Bi.ga.sk, majitelia ktorého vymohli peniaze od svojich internetových zákazníkov a bez udania akéhokoľvek dôvodu nedodali im zakúpený tovar. Dnes zákazníci zdieľajú pridružený problém, nevedia sa domôcť peňazí za nedodaný tovar. Zaiste sa nie jednému „e-zákazníkovi“ zažiadalo zakričať na adresu „e-predajcu“: „E-idiot!“. Nový spôsobom nakupovania spôsobený stratou priameho kontaktu medzi zákazníkom a predajcom môže viesť k strate dôveryhodnosti a k častým sklamaniam

zákazníka. Tí, ktorí sú frustrovaní veľkým vplyvom pôsobiacej technológie, najradšej by sa zariadili podľa svojvoľne vytvoreného slova „e-dost’!“.

O tom, že *e-mánia* v plnej miere zasiahla nadšencov práce s internetom svedčia aj nasledujúce príklady.

Mnohé internetové stránky v týchto dňoch ponúkajú slogan: „*Stovky e-knží v stovkách e-shopov*“. Takto chcú upútať pozornosť *e-čitateľov* na nové tituly a nové možnosti práce s virtuálnou knihou.

Na jednej zo svojich stránok Filozofická Fakulta Pedagogickej Univerzity pozýva mladých vedeckých pracovníkov na *e-konferenciu pod názvom* „Budúcnosť médií“, v ktorej účasť je akceptovaná zaslaním práce na vopred určenú *e-mailovú* adresu prostredníctvom *e-prihlášky* (www. unipo.sk, 14.2.2012). Pekná kolekcia *e-slov* pravdepodobne osloví internetového *e-workoholika*.

Test *eskills* zisťoval nakoľko sú Slováci zruční pri práci s internetom (TV M, 16.2.2012). Výsledky neboli uspokojivé. „*Výsledky nie sú také, akoby sa na prvý pohľad zdalo*“ - oznámil redaktor TV Markíza.

Článok „*E-pointy zlacnia výpisy o polovicu*“ (Sme, 20.2.2012) informuje o integrovaných obslužných miestach, ktoré sprostredkujú elektronické služby verejnej správy. Táto zloženina kumuluje v sebe slovo *elektronický* a slovo *point* (angl.) s významom *bod, miesto*. Pod *e-pointami* vnímame *elektrizované obslužné miesta*, o ktoré je vo verejnej správe čoraz väčší záujem, nakoľko sa predpokladá, že uľahčia život občanom.

„*E-zdravotné karty*“ (TV M, 15.2.2012), „*Ceny tovaru sú lacnejšie v e-shopoch*“ (TV M, 19.2.2012), „*Anonym e-mailom ohlásil plán zverejniť kompromitujúce nahrávky*“ (Sme, 22.2.2012), „*Prinesú e-knihy novú kultúrnosť*“ (Pravda, 1.3.2012), „*Prídu aj e-učebnice?*“ (Pravda, 1.3.2012), „*Ponuka e-knží je slabá*“ (Pravda, 1.3.2012)

Pôsobeniu anglických neologizmov a nového obrazu života na slovenský a ruský jazykový kontext sa nevyhneme. Ich používanie v oboch jazykoch je podmienené faktom, že v spomínaných jazykoch absentujú presné ekvivalenty danej terminológie a popisný preklad nie je stále vhodný pre používanie v každodennom jazyku.

Články „*Е-мобиль не доехал до салона во Франкфурте*“ (*Elektronický automobil nedošiel do salóna vo Frankfurte*), „*Феномен «ЭКМО» и стабильность «е-буксов»: бестселлеры середины осени*“ (*Fenoméni „EKSMO“ a stabilita e-písmen: bestseléry uprostred jesene*) (MN, 22.9.2011) svedčia o používaní *e-slov* v ruskej publicistike. V článku „*Е-отставку*“ (*Elektronické výslužby*) (MN, 20.9.2011) zaznieva apel na nevyhnutnosť prechodu ruskej spoločnosti pri výmene informácií do elektronickej podoby. Aktuálnou sa stáva aj nevyhnutnosť používania univerzálnych elektronických kariet nielen pri finančných transakciách, ale aj pri zabezpečovaní komunálnych a dopravných služieb. Príklady demonštrujú, že *e-prefix* je veľmi produktívny v tvorení nových pomenovacích jednotiek a jazyk a neologizmy odrážajú konkrétnu kultúrnu zmenu a náš postoj k technológii.

V článku „*Читатели бумажных и электронных книг – люди из разного теста*“ (*Čitatelia papierových a elektronických knží – ľudia z rôzneho cesta*) (Kom, 17.2.2012) hlavný redaktor Igor Aljukov oznámil, že na pulloch obchodov sa objavila „*e-book - версия*“ (*e-book - verzia*) románu Stevena Kelmana „*Пиджин-инглиш*“ (*Pidgin-english*), ktorá vyšla niekoľko mesiacov skôr ako kniha papierového variantu. „*Бумажные книги явно выживают. Просто у нас появилась электронная жизнь*“ (*Papierové knihy zjavne prežívajú. Jednoducho, u nás sa začal elektronický život*), poznamenal.

Analýza jazykového materiálu svedčí o tom, že *e-slová* plne a všestranne reprezentujú jazykovú skutočnosť v jazykovom obraze sveta oboch národov. Príspevky z novín sú dôkazom toho, ako internetový boom zanechal svoje stopy na oboch jazykoch a núti nás akceptovať silu, ktorú neologizmy vnášajú. V článkoch sú predstavené rôzne variácie príkladov určitého etnosu a ponúka sa ich spoločenské hodnotenie. Novinári sú si plne

vedomí čo všetko *e-prefix* je schopný v sebe ukrývať a často ním exponujú situáciu jazykového prejavu. Používajú ich vtedy, keď prístupné jazykové prostriedky zo štandardného inventára nestačia na vyjadrenie toho, čo je predmetom komunikácie.

Svet počítačov a internetu nás obklopuje natoľko, že *e-všetko* na nás číha zo všetkých strán a jazyk internetu, *e-jazyk*, sa stáva súčasťou nášho každodenného života. Algo píše: „*We use some new words because we take delight in them They reflect changes in material and intellectual culture. And they show us something of the way human beings cope with problems and laugh at the absurdities of life*“ (*Používame nové slová, pretože nám prinášajú potešenie. Odrážajú zmeny materiálneho a kultúrneho života. A poodhaľujú nám spôsob, akým sa ľudia vyrovnávajú s problémami a smejú sa z absurdít, ktoré život prináša*)(Algeo, s. 57-91).

Výskum nám potvrdzuje, že v 21. storočí vďaka aktivitám človeka sa otvára nový virtuálny obraz sveta a nová virtuálna realita, ktoré predpokladajú vzájomné pôsobenie obidvoch fenoménov, človeka a počítača. Tento nový druh reality a nového obrazu sveta poskytujú kultúre nové možnosti a nové prostriedky na uskutočňovanie jej funkcií, ktoré jej nemôžu predstaviť ostatné reality. Tak, ako iné reality, aj virtuálna realita si nárokuje na vytvorenie svojho nového jazyka, ktorým dokáže vytvárať virtuálny obraz sveta. Spoznanie jeho výnimočnosti predstavuje nevyhnutnú súčasť konštruovania spektra variantov jazyka súčasnej kultúry.

Literatúra:

- ALGEO, J.: *Vocabulary. The Cambridge History of the English language*. Vol. IV, 1776-1997. Eds. Richard. M. Hogg and Suzanne Romaine. Cambridge: Cambridge UP, 1998.
- BUCHTELOVÁ, R., CONFORTIOVÁ, H., ČERVENÁ, V.: *Slovník cudzích slov*. Praha: Academia, 1995.
- KRALČÁK, Ľ., VAŇKO, J., KRÁL, Á.: *Jazyk a štýl slovenskej publicistiky*. Nitra: KSJ FF UKF, 2006.
- MASLOVA, V.A.: *Lingvokulturologija*. Moskva: Izdatel'skij centr Akademija 2001.
- MISTRÍK, J. a kol.: *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1993.
- MISTRÍK, J.: *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984.
- NĚMEC, I.: *Obrazné výrazy a jejich lexikalizace*. In: Slovo a slovesnost, 48, 1987.
- ONDREJOVIČ, S.: *Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy*. Bratislava: Veda, 2008.
- SCHAFFER, Deborah.: The story of e-: A discussion of the nature and productivity in internet vocabulary of the prefix e- as in e-mail. In: English today . 2001.
- SIPKO, J.: *Etnokulturnyj bazis rusko-slovackych perevodov*. Prešov: Nauka, 1999.
- SIPKO, J.: *V poiskach istinnogo smysla – Hľadanie ozajstného zmyslu*. Prešov: Filozofická Fakulta Prešovskej Univerzity, 2008.
- SIPKO, J.: *Teoretické a sociálne-komunikačné východiská lingvokulturológie*. Prešov: Filozofická Fakulta Prešovskej Univerzity, 2011.

Skratky:

- Kom – Kommersant
 MN - Moskovskije Novosti
 MP – Moskovskaja Pravda
 P – Pravda
 P7 – Plus 7 dní
 SCS – Slovník Cudzích Slov
 TV M – TV Markíza

Abstract

The aim of the article is to develop, characterize and analyze Slovak and Russian e-words carrying connotative meanings. We have analyzed language of Slovak and Russian massmedia with emphasis on expressiveness of ethnocultural naming units. We opened new nominations which are made by a lot of different ways. Newly made e-words carry new meanings, the second nominative features and obtain occasional character. The main goal of this work is to acquire lexical material, reveal the importance of e-words forms in inreaching the language of Slovak and Russian massmedia and determine their role.